

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються особливості казкотерапії як засобу формування морально-ціннісної сфери у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: казкотерапія, цінності, морально-ціннісна сфера.

The article considers the features of fairy tale therapy as a means of forming the moral and value sphere of preschool children.

Key words: fairy tale therapy, values, moral and value sphere.

Казка супроводжує дитину з раннього дитинства, протягом дошкільного віку та наступних етапів життя. Саме казка знайомить дитину зі світом літератури, особистісних стосунків, середовищем та суспільством. Моральні поняття та вчинки героїв, їх образи для дитини несуть величезний вплив на її поведінку, перетворюючись на моральні принципи та еталони. Сьогодні застосування казок для формування морально-ціннісної сфери дошкільників особливо актуальне, оскільки все менше уваги звертають на повчальний зміст казок, а лише використовують їх для розваги. Казки несуть вагомий вплив на процес формування цінностей, уявлень.

Для формування морально-ціннісної сфери застосовуються такі засоби: роз'яснення, приклад, навіювання, переконання, вправи, оцінювання та інші. Засоби казкотерапії на ряду з ними сприяють формуванню ціннісних орієнтацій особистості дитини.

До казок у своїх дослідженнях звертались відомі зарубіжні психологи: Е. Фромм, Е. Гарднер, А. Менегетті. Українські дослідники Ю. Алімова, М. Заброцький, О. Мартиненко, Л. Терлецька, Р. Ткач вивчають методи і форми роботи з казкою, процес її впровадження в роботу. Вчені Т. Зінкевич-Євстигнєєва, Л. Короткова, Г. Малейчук, А. Наговіцин, Н. Оліфірович досліджували казкотерапію, підходи до її використання.

Казкотерапію вивчають у чотирьох контекстах:

- 1) як окремий психолого-педагогічний метод;
- 2) як метод впливу на дитину за допомогою казкових історій;
- 3) як напрям практичної психології;
- 4) як розділ «арт-терапії», що стосується літератури: «вербальна техніка в просторі арт-терапії» [5].

Казкотерапія для розвитку морально-ціннісної сфери орієнтується на «вибір в результаті впливу казкотерапії особистістю типу поведінки (вчинку), в основі якого лежать певні, з тою чи іншою глибиною усвідомлені (чи взагалі неусвідомлені) цінності» [4].

Педагог В. Сухомлинський писав, що казки назавжди залишають у серці дитини «зернятка людяності, з яких складається совість» [3]. Казка є важливим засобом впливу на морально-ціннісну сферу дитини за умови правильного її використання. Досвід роботи В. Сухомлинського в Павлівській школі є зразком ефективного використання казок у розвитку учнів. Професійний спадок цього педагога став підґрунтям сучасної казкотерапії в Україні.

У теорії літератури казка означає один з основних видів навчання, короткий літературний твір епосу, іноді у віршах, з узагальнюючим моральним висновком; у розмовному значенні термін функціонує як синонім відриву від реалій нестандартної реальності чи правди; брехня, що переносить читача у світ фантастики та уяви.

У літературі розрізняються різні види казок: навчальні, літературні, філософські, народні, дитячі, дидактичні та інші [5].

Існують такі потреби, необхідні для правильного розвитку дитини: потреба в безпеці, потреба у моделях ставлення, потреба в емоційному контакті, потреба визнати сенс життя, потреба в розвагах, веселощах та когнітивні потреби. Завдання казкотерапії полягає в тому, щоб задовольнити ці потреби за допомогою книг. Це можливо завдяки врахуванню чотирьох особливостей книги:

1. Компенсаційна функція дозволяє компенсувати те, чого дитині недостатньо, подолавши ці недоліки. Наприклад, діти, яким бракує різного досвіду, мають бажання компенсувати це казками та фантазіями. У вигаданому світі казок діти відчувають себе в безпеці, оптимізм казок підсилює віру в моральні цінності, яких може не бути в родинному оточенні. Книги про пригоди дозволяють втекти зі світу, повного небезпек і труднощів, та отримати цікаві враження.

2. Терапевтичні властивості книги дозволяють людям функціонувати у соціальному середовищі, покращуючи їх самопочуття та полегшуючи емоційні та психосоматичні розлади. Книга допомагає дитині прийняти власні відмінності, показуючи, як інші з цим справляються, і полегшує адаптацію до умов різноманітного середовища.

3. Пізнавальна функція: для дітей, яким характерна бідність понять, словникового запасу та загальних знань, книга може зіграти важливу роль у наданні інформації про світ та життя. Казкотерапія в цій сфері особливо важлива в період дошкільного дитинства.

4. Виховна функція: правильно обрана книга дає приклади для наслідування, покращує сприйняття та логічне мислення. Таким чином, змушує читача розмірковувати про свою поведінку [2].

Крім перерахованих вище функцій, є й інші функції, такі як потреба в розвагах і відпочинку [1], але цінними для наукового дослідження є саме застосування казкотерапії для розвитку особистості дитини.

Не можна заперечувати, що сотні років тому виховна роль казок була також великою. Однак термін казка мав більш вузьке значення, ніж сьогодні. Його розуміли як художній твір, віршову алегоричну розповідь про тварин або людей, який використовувався для передачі певних моральних знань про людські стосунки.

Слід підкреслити, що не кожна історія може бути використана у казкотерапії. Зміст казок має бути близьким дитині, а вчинки героїв зрозумілими дитині [1].

Література, будуючи особисті ресурси дитини, не тільки надає знання, але також допомагає пізнати інші способи мислення та дії, дає закономірності поведінки, емоційно підтримує під час складних ситуацій, компенсує будь-які недоліки, розслабляє, покращує настрої. Такий підхід до ролі літератури показує, що вплив на дитину охоплює різноманітні психологічні механізми, в основному наслідування та ідентифікація, які відіграють істотну роль [5].

До двадцятих років ХХ століття дитяча література була насамперед способом виховувати і навчати. Лише наприкінці двадцятих років читання для дітей стало засобом, який дозволяє передавати моральні цінності, дарувати безліч відчуттів і формувати естетичний смак. Казки для терапії відкрив Б. Беттельгейм [4]. Він представив ідею, що казки допомагають дітям боротися з різними страхами та внутрішніми конфліктами. Беттельгейм припускає, що багато мотивів казки збігаються з дитячими проблемами. Попелюшка розповідає історію суперництва братів і сестер і відчуття, що інший – улюбленець батьків. Гензель і Гретель розповідають про вічну тривогу дітей, що вони будуть втрачені і залишені батьками.

Казки є терапевтичним засобом для самостійного та творчого способу подолання страху перед світом. Вони дозволяють увійти у світ дитячих мрій, розуміти один одного і разом позбавляти від печалі героїв, відчувати контакт з іншими. Дитина має можливість зіткнутися з проблемами, які виникають, через досвід тварин, лицарів, принцес та інших персонажів. Вона ототожнює себе з тим, хто найближче до неї, відчуває, що не є самотнім

[1]. Таким чином, формується самооцінка дошкільника і впевненість у собі. Дитина несвідомо вирішує проблеми, переконана у власній незалежності.

Матеріали для казкотерапії добираються відповідно до виду діяльності, яка буде здійснюватися. Можна використовувати традиційні казки та інші книги для дітей; книги в супроводі сценічних елементів, казки-аудіокниги, мультфільми; анімаційні фільми, ляльки для використання в казках.

Казкова терапія – це також чудовий спосіб налагодити унікальні стосунки між батьками та дітьми. Це дозволяє встановити більш тісний контакт з дитиною, зрозуміти ситуацію, цінності емоції, спосіб погляду на світ [2].

Роль і значення книги змінюються в житті сучасного суспільства.

З одного боку, можна розглядати казкову терапію як «оазис» тиші і спокою, скарбницю цінностей. З іншого боку, як форму читання, що робить її більш привабливою, оскільки спрямована на задоволення високих потреб.

Нарешті, варто ще раз сказати, що читання літературних творів для дітей має важливі наслідки для розвитку їх моралі та особистості. Читання впливає на розвиток ціннісної сфери особистості, особливо моральних цінностей та культурно специфічного ставлення до життя.

Завдання сучасного вихователя – підготувати дитину до життя. Педагог, усвідомлюючи силу слів художника та його власної відповідальності за виховання дитини, повинен бути дуже обережним під час підбору книг для дітей. Варто вибирати твори, що дозволять дитині зрозуміти себе, іншу людину та навколишній світ, а не просто підбирати популярні книги [5].

Отже, особливо ефективною казкотерапією, як засіб формування морально-ціннісної сфери, є у дошкільному віці. Завдання казкотерапії полягає в тому, щоб задовольнити потреби дитини за допомогою книг. Цьому сприяють функції казкотерапії: компенсаційна, терапевтична, пізнавальна, виховна та ін. Казкотерапія є засобом, який дозволяє передавати моральні цінності, дарувати безліч відчуттів і формувати естетичний смак. Матеріали для казкотерапії добираються відповідно до виду діяльності, яка буде здійснюватися. Можна використовувати традиційні казки та інші книги для дітей; книги в супроводі сценічних елементів, казки-аудіокниги, мультфільми; анімаційні фільми, ляльки для використання в казках. Можна узагальнити, що читання літературних творів для дітей має важливі наслідки для розвитку їх моралі та особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурчик О. В. Групова казкотерапія в особистісно орієнтованому вихованні дітей. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2005. Вип. 25. С. 203–205.
2. Василевська О. І. Психічне здоров'я особистості та його підтримка засобами казкотерапії. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 2017. Вип. 1 (2). С. 29–34.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5 т. Київ, 1977. Т. 3. С. 185.
4. Формування життєтворчих компетентностей дітей і дорослих засобами казкотерапії. Шкільна бібліотека, 2011. № 1. С. 7–9.
5. Шик Л. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Харків : Основа, 2012. 240 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Пермінова Л.А.